данного исследования объясняется популярностью жанра рождественского рассказа во всей европейской литературе, причём в каждой из них этот жанр имеет свои национальные особенности. Кроме того, считается, что именно Ч. Диккенс своими рождественскими рассказами распространил в Британии рождественские традиции, которых раньше британцы не придерживались.

До лингвокультурологических маркеров, которые встречаются в рассказе, мы отнесли названия предметов рождественских украшений и игрушек, названия блюд, персонажей, географических местностей, библейские аллюзии. Также мы сделали предположение, что к лингвокультурологическим маркерам можно отнести не только отдельные лексические единицы, но также предложения и целые отрезки текстов, которые передают атмосферу рождественской загадочности и таинственности. Переводчики в целом адекватно передали стилистику и культурологические особенности рассказа, использовав, в основном, трансформацию одомашнивания, трансформацию обобщения и различные комплексные лексико-грамматические трансформации.

Ключевые слова: *лингвокультурологические маркеры, культурологические особенности текста, трансформация одомашнивания, трансформация обобщения, комплексные лексико-грамматические трансформации.*

УДК 81'25

Д. Вернигора, аспірант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

ПРАГМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ ТЕКСТУ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ІТАЛІЙСЬКИХ НАРОДНИХ КАЗОК УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Розглядається явище прагматичної адаптації тексту та стратегії її використання при перекладі італійських народних казок українською мовою.

Ключові слова: *прагматична адаптація тексту, народні казки, італознавство, стратегія перекладу, фольклор.*

Явище прагматичної адаптації тексту докладно описано в класичних працях вітчизняних та зарубіжних перекладознавців, зокрема В.Н. Комиссарова, О.В. Петрової, Я.І. Рецкера, В.В. Сдобнікова, А.Д. Швейцера, О. Каде, Ю. Найди, К. Райс.

Метою статті є аналіз факторів та способів використання прагматичної адаптації тексту при перекладі народних казок, адже саме народна казка репрезентує культурний код нації, що її створила, містить велику кількість національно-специфічних елементів та транслює мовну та концептуальну картини світу.

Новизна цієї наукової розвідки полягає в перекладознавчому аналізі стратегій застосування прагматичної адаптації тексту при відтворенні італійських народних казок українською мовою.

Наше дослідження є актуальним з огляду на панівну на сьогоднішній день конвенційну норму перекладу [Сдобников, 2007, 155], згідно з якою якісним вважається переклад, що максимально точно відтворює зміст оригіналу в цілому й окремих його елементів та здійснює відповідний комунікативний ефект, тобто якомога повніше відповідає вимогам еквівалентності та адекватності.

Матеріалом даної публікації було обрано збірку італійських народних казок "Le fiabe italiane", укладену видатним італійським письменником Італо Кальвіно у 1956 р. [Italo Calvino, 2012], та два її переклади різних часів українською мовою: збірку "Італійські народні казки", яка вийшла у 1986 р. у видавництві "Веселка" [Італійські народні казки, 1986], перекладачем якої був мовознавець, професор Київського національного лінгвістичного університету Ілля Вакулович Корунець, та збірку "Італійські казки" видавництва "Ранок" [Італійські казки, 2015], що вийшла в серії "Чарівні казки" у 2015 р.

У нашій статті ми послуговуємось наступним визначенням прагматичної адаптації тексту: **прагматична адаптація тексту** – це надання тексту такої форми, яка робить доступним його сприйняття й створює умови для реалізації відповідного комунікативного ефекту [Сдобников, 2007]. Варто зазначити, що великою мірою комунікативний ефект обумовлено жанрово-стилістичною домінантою твору, тож від перекладача вимагається не тільки розумітися на особливостях культур, що взаємодіють, але й добре знатися на стилістиці обох мов, а також, провівши попередній лінгвокраїнознавчий аналіз, вміти визначати, які саме елементи формують комунікативний ефект оригіналу й застосовувати відповідні трансформації та прийоми для збереження його при перекладі.

Необхідність у прагматичній адаптації тексту при перекладі виникає тоді, коли вихідний текст за своєю структурою та стилістикою значно відрізняється від цільової культури, а також,

якщо в ньому наявна значна кількість національно-специфічних термінів. Таким чином виникає потреба "пристосувати" його до реципієнта шляхом певних змін, які, втім, не повинні стосуватися змісту тексту, а лише окремих його деталей і були б спрямовані на збереження комунікативного ефекту, закладеного автором оригіналу. Наукова література пропонує різні класифікації способів та прийомів прагматичної адаптації тексту, на нашу думку, було б доречного поділити їх на три основні групи: *лінгвістичні*, до яких відносимо експлікацію, випущення, генералізацію та конкретизацію, *синтаксичні* – особливості членування й побудови речень, *стилістичні* – зміни до структури тексту, його ритмічної основи.

Для більш повного аналізу факторів та способів прагматичної адаптації тексту при перекладі італійських народних казок українською мовою вважаємо доречним згадати основні жанрово-стилістичні елементи, притаманні як італійській, так і українській народній казці: триактна структура (зав'язка-кульмінація-розв'язка), усталені ініціальні та фінальні формули, повчальна функція, наявність реалій культури, елементів чарівності або казковості.

Отже, пропонуємо розпочати аналіз з **лексичних способів** прагматичної адаптації тексту. Найчастіше вони застосовуються для відтворення реалій культури вихідного тексту. Для нашої статті ми обрали реалії італійської кухні. Зокрема, у казці "Оце тобі сім!" ("E sette!") згадується *полента* – традиційна італійська страва на основі кукурудзяної муки: *Mettete la marmitta per fare la polenta!* [Italo Calvino, 2012] – *Став казанок, та зваримо кукурудзяну кашу* [Італійські казки, 2015]. При перекладі Ілля Вакулович Корунець використовує експлікацію змісту через описовий переклад, пояснюючи реалію, а не відтворюючи її дослівно. У такий спосіб перекладач зберігає комунікативний ефект: адже для італійця полента є звичною стравою, в той час, як для українського читача у період Радянського Союзу, коли можливості подорожувати за кордон були обмежені, така страва була б незрозумілою, не зважаючи на те, що в українській традиції існує схожа страва *мамалига*. Ще одним фактором на

користь такої стратегії з боку перекладача є замовлення видавництва: видавництво "Веселка" вирішило запропонувати італійські народні казки, вихідний текст яких являв собою результати етнографічних досліджень, які проводив Італо Кальвіно, спираючись на класифікацію О.І. Нікіфорова та О.І. Афанасьєва, для дітей малого шкільного віку, тож Ілля Корунець з одного боку збагачує знання читача, а з іншого – робить текст більш доступним для розуміння, зберігаючи нейтральний вплив, як це було закладено в змісті оригіналу, уникаючи невиправданого одомашнення.

У казці "Принц-краб" ("Il Principe-Granchio"), переклад якої запропонувало видавництво "Ранок", підхід до відтворення цієї реалії є дещо іншим: *Una volta c'era un pescatore che non riusciva mai a pescare abbastanza da comprare la polenta per la sua famiglia* [Italo Calvino, 2012] – *Жив собі рибалка. На гроші, отримані за улов, йому ніяк не вдавалося нагодувати свою велику сім'ю навіть кукурудзяною кашею – полентою* [Італійські казки, 2015]. Зважаючи на те, що цей переклад створювався вже за незалежної України, коли можливості поїхати в Італію та скуштувати поленту є більш вирогідними, а в містах з'являється все більше італійських ресторанів та кафе, меню яких сповнені назв притаманно італійських страв, стратегія експлікації шляхом додавання уточнюючої інформації є дуже вдалою. Варто зазначити, що видавництво "Ранок" також ставило перед перекладачем певне завдання: текст "Італійських казок" пропонується для читання дорослим дітям, і таке грамотне введення іноземної реалії повністю відповідає завданню видавництва і в той же час сприяє відтворення комунікативного ефекту оригіналу. Необхідно додати, що далі по тексту казки згадана реалія відтворюється вже дослівно: *Mia moglie ha messo la pentola al fuoco ma non ho i soldi per comprare la polenta* [Italo Calvino, 2012] – *Дружина вже кип'ятить воду для поленти, а в мене немає грошей* [Італійські казки, 2015].

Ще одним традиційним елементом італійської кухні є *вино*, до якого італійці ставляться з великою шаною, вважають необхідним куштувати його до більшості страв і знатися на

особливостях його виробництва. У казці "Графова борода" ("La barba del Conte") ця реалія відтворюється наступним чином: *A mezzanotte Masino si riscosse, sbadigliò, bevve una tazzina di vino caldo* [Italo Calvino, 2012], у перекладі відтворено: *Опівночі Мазіно повернувся на другий бік, позіхнув і прокинувся. Випив кухоль доброї джерельної води* [Італійські народні казки, 1986]. Окрім завдання виробництва, яке впливало на вибір стратегії перекладу, Ілля Вакулович Корунець зважав також і на "Сухий закон", який панував у той період в Радянському Союзі. Видавництво "Ранок" не застосовує такого суворого підходу: *Il giovane si sedette a tavola, la Fata batté la bacchetta, e nei piatti comparvero le vivande e nelle bottiglie il vino* [Italo Calvino, 2012] – *Він сів за стіл, а русалка торкнулася чарівною паличкою столу, й одразу ж тарілі наповнилися всілякими стравами, а пляшки – вином* [Італійські казки, 2015]. Факторами вибору стратегії відтворення, а не заміни, як було в І.Я. Корунця, є насамперед орієнтація тексту перекладу на дітей дорослого віку, а не малого шкільного, й безпосередньо дія, яка стосувалася магічних істот, тобто дитина могла зрозуміти, що вживання вина є характерним для дорослих істот, що походять з далеких країн, а також глобалізаційні тенденції, завдяки яким швидше поширюються відомості про традиції інших народів, зокрема про виноробство в Італії добре відомо всім й в Україні, завдяки чому сама наявність такої реалії у казці для дітей не виглядає недоречною.

Лексичні способи прагматичної адаптації тексту при перекладі зустрічаються також і в ініціальних формулах. Наприклад, у казці *"Той, що виходив тільки вночі" ("L'uomo che usciva solo di notte")* початок не є типовим, а саме *Ai tempi di Babì Babò* з приміткою, що мається на увазі *Ai tempi che Berta filava (Коли Берта пряла)* [Italo Calvino, 2012]. *Вираз Ai tempi che Berta filava* походить з оповідання епохи феодалізму: Берта, вправна прядильниця, з метою просити помилувати її нареченого віддала королеві Німецького королівства Альберті все, що мала – клубок прядива. Розчулена королева помилувала нареченого

Берти й дала на додаток їй стільки земель, скільки могло вкрити прядиво. Іншим прядильницям, які після цього прибігли до неї, королева відповідала: "*Минув той час, коли Берта пряла"*. Отже, вислів *Ai tempi che Berta filava* використовується для позначення, що дія розгорталася дуже давно, "у сиву давнину". І. Корунець задля того, щоб підкреслити віддаленість у часі вдається до прийому генералізації *Колись у давню давнину*, що на нашу думку є цілком виправданим, адже комунікативний потенціал, закладений у вислів *Ai tempi di Babì Babò* не передбачав викладу краєзнавчого метеріалу реципієнтові перекладу, а лише мав донести ідею, що дія казки розгорталася дуже давно.

Іншим прикладом прагматичної адаптації тексту є початок казки "Массаро Правдивий" ("Massaro Verità"): *E la persona più di fiducia che conoscesse era un contadino, che tutti chiamavano Massaro Verità, perché in vita sua non aveva mai detto una bugia.* [Italo Calvino, 2012] – *А в тім королівстві та жив один селянин. Чеснішого за нього світ не знав. Ніколи ще він нікого не піддурив і завжди казав тільки щиру правду. Через те його й прозвали Добродій Правдивий, чи, як кажуть в Італії, Массаро Правдивий* [Італійські народні казки, 1986]. І.Я. Корунець шляхом додавання робить експлікацію змісту, пояснюючи ім'я головного героя, винесене у назву, що є дуже доречним, адже не всі реципієнти перекладу володіють таким розширеним знанням італійської культури, щоб пригадати, що італійське *massaro* перекладається як *вправний господар*, крім того, комунікативний потенціал тексту оригіналу не передбачає заплутування читача, на італійця таке ім'я мало б нейтральний вплив. Також наведений приклад є ілюстрацією **синтаксичного способу** прагматичної адаптації тексту: для італійської літератури загалом і для італійських казок зокрема характерними є поширені довгі речення, в той час, як в українській казці частіше зустрічаються короткі, насичені змістом речення.

Характерною рисою українських народних казок є яскрава образність з використанням традиційних висловів для її

реалізації, тож при аналізі перекладу італійських казок українською мовою ми зустрілись з такими випадками "пристосування" вихідного тексту до норми цільової культури: *Allora il Mago le rispose: – A te posso dirlo, tu stai chiusa qui dentro e non mi puoi tradire* [Italo Calvino, 2012] – *Тобі я скажу, де моя душа, – відповів маг. – Ти в мене за сімома замками і ніколи нікому не відкриєш таємниці* [Італійські казки, 2015]. Перекладач завдяки конкретизації насичує український текст звичною для реципієнта перекладу образністю. У даному випадку мова йде про певне одомашнення, яке, втім, не змінює комунікативного ефекту й не порушує інтенцій оригіналу.

Ще одним прикладом лексичного способу прагматичної адаптації тексту є випущення: *La prima note che stettero insieme,* dopo i baci, gli abbracci e le carezze *lei saltò su a dire* [Italo Calvino, 2012] *(досл. Першої ж ночі разом після поцілунків, обійм та залицянь, вона підхопилась й запитала) – У перший же вечір молода дружина й запитує* [Італійські казки, 2015]. Уданому випадку випущення використовується з метою цензури, що обумовлена жанрово-стилістичною домінантою цільової культури – адже абсолютна більшість українських казок спрямована на дітей – та завданням видавництва.

Наприкінці пропонуємо до розгляду **стилістичні способи** прагматичної адаптації тексту при перекладі італійських народних казок українською мовою. Найчастіше ми знаходимо їх у кінцівках казок.

Наприклад, у казці "Оце тобі сім!" ("E sette!") головний герой, дізнавшись, що прядиво спряла не дружина, викидає веретено у камін і живе зі своєї жінкою й далі довго та щасливо, але в перекладі Ілля Корунець модифікує кінцівку: герой звертається до бабусь-чаклунок, які й спряли те прядиво із проханням навчити його дружину так само вправно працювати, як і вони. Такий тип прагматичної адаптації тексту можна віднести до стилістичного, адже однією з ключових функцій народної казки в українській культурі є повчання. Крім того, з давніх-давен український фольклор оспівує працьовитість й наполегливість у роботі.

У казці "Чарівний перстень" ("L'anello magico") зраджений чоловік за допомогою свого чарівного персня відправляє злу жінку у високий замок далеко від міста і наприкінці тексту оригіналу зазначається, що її було знайдено померлою від голоду, і що це був жорстокий кінець, але на кращий вона й не заслуговувала. При перекладі цієї казки у редакції видавництва "Ранок" цю фінальну частину було випущено, адже українським народним казкам властивий щасливий кінець, і перекладач не змінює цій традиції.

Таким чином, можна зробити висновок, що прагматична адаптація тексту при перекладі італійських народних казок українською мовою зумовлюється жанрово-стилістичними факторами, тобто перекладачі, у більшості випадків не порушуючи зміст тексту, надають йому форму, яка відповідає очікуваннями реципієнтів цільової мови та культури, зберігаючи й обережно вводячи до тексту перекладу національно-специфічні елементи, які відтворюють колорит і мовну та концептуальну картини світу, не порушуючи при цьому сприйняття та не змінюючи комунікативну інтенцію оригіналу. Проте, у нашій науковій розвідці представлені й випадки виконання перекладачами так званого "надзавдання" (термін В.Н. Комісарова), коли вибір на користь тієї, чи іншої стратегії обумовлюється екстралінгвістичними факторами: політичною та соціальною нормою сучасного перекладачеві періоду історії, або специфічним завданням видавництва, яке надрукувало переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Влахов С., Флорин С. *Непереводимое в переводе*: учебное пособие. – М.: Международные отношения, 1980.
2. *Італійські казки*. – Х.: Вид-во "Ранок", 2015.
3. *Італійські народні казки* / укл. Корунець І. – К., 1986.
4. Комиссаров В.Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. – М.: Высшая школа, 1990.
5. Сдобников В.В., Петрова О.В. *Теория перевода*. – М.: АСТ: Восток, 2007.
6. Швейцер А.Д. *Теория перевода: статус, проблемы, аспекты*. – М.: Наука, 1988.
7. Italo Calvino. *Fiabe italiane*. – Milano: Oscar Mondadori, 2012.

Надійшла до редколегії 15.12.20

D. Vernyhora, PhD Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine)

PRAGMATIC ADAPTATION OF THE TEXT IN TRANSLATION OF ITALIAN FOLK TALES IN UKRAINIAN LANGUAGE

The article describes the phenomenon of pragmatic adaptation of the text and strategies of its use in translation of Italian folk tales.

Key-words: *pragmatic adaptation of the text, folk tales, Italian studies, translation strategy, folklore.*

Д. Вернигора, аспирант
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко (Украина)

ПРАГМАТИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ТЕКСТА ПРИ ПЕРЕВОДЕ ИТАЛЬЯНСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Рассматривается явление прагматической адаптации текста и стратегии ее применения при переводе итальянских народных сказок на украинский язык.

Ключевые слова*: прагматическая адаптация текста, народные сказки, италоведение, стратегия перевода, фольклор.*